

Social medvetenhet och politiskt ansvar i Europa

Problematisering

I finanskrisens spår har några klassiska tankar kring dygd kommit fram i den sociala och politiska diskursen. Det är teologer, filosofer och olika slags debattörer som försöker bemöta en långt djupare kris än den som enbart berör våra finanser, vår ekonomi och den så kallade marknaden. Det man istället försöker reflektera över är vår livsstil och människosyn. Man skulle kunna säga att en humanistisk reflektion i ordets äkta betydelse börjar ta form. De som arbetar med den katolska socialläran märker också att fokus läggs mer på antropologin än utvecklingsfrågor rent allmänt. Vi uppmanas till en social medvetenhet, en uppmärksamhet på vår mänskliga gemenskap både lokalt och globalt, där vårt beroende av varandra, av ett nätverk av relationer står i fokus, snarare än ett individuellt självförverkligande och oberoende. Många pekar dessutom på att vi tar allt mindre ansvar för det politiska livet och att vårt demokratiska styrelsesätt håller på att frätas sönder inifrån. Kanske tar vi demokrati och frihet för något självklart, något vi inte längre behöver kämpa för, men det är just då som systemet i sig riskerar att korrumpas och ett samhälles grundläggande rättigheter åsidosätts.

Ofta sträcker sig våra demokratiska anspråk inte längre än till att delegera beslutsfattande och makt till valda politiker. Vi har också överlåtit mycket av samhällsanalys, etisk reflektion och debatt till ett fåtal journalister, kulturpersonligheter och trendsättare. Visst kryllar det av organisationer, föreningar och olika fora för en rad sakfrågor, men om vi ser hur dessa fungerar och är sammansatta så är det ett relativt fåtal människor som är engagerade och verkligen kan påverka och dessutom är medelåldern ofta ganska hög. Självklart kan vi inte fungera utan en representativ demokrati, men den förutsätter en bas av engagerade aktörer som både ifrågasätter, kontrollerar och driver sakfrågor framåt. En någorlunda gemensam vision av vad vi vill åstadkomma som samhälle måste också genomsyra alla dessa engagemang. Den visionen är tämligen frånvarande i den allmänna debatten idag och det i sig blir ett hot mot vår sociala sammanhållning i ett samhälle. Om vi saknar något gemensamt gott att sträva efter, riskerar vi att meningslöshet breder ut sig.

Utmaningen blir hur vi ska bygga upp en social medvetenhet och fostra till ett politiskt ansvarstagande i Europa idag. Det är medvetet som jag väljer att stanna vid Europa som den politiska enhet jag här vill fokusera på. Ingen enskild stat kan idag klara välfärd, säkerhet och utveckling utan att vara del av ett större

nätverk som exempelvis Europeiska Unionen. Ingen enskild stat, ingen ekonomi och ingen forskning kan vara sig själva nog och det innebär att vi alla måste backa ifråga om våra partikulära intressen och vår suveränitet.

Vilken värdegrund och identitet finns för ett Europa där vi ser till det gemensamma bästa för alla som bor här? Och hur uppfattas en sådan värdegrund och identitet av Europas grannar och av det globala samhället som helhet? När vi talar om värdegrund, som exempelvis demokrati och frihet, så måste den byggas på ett moraliskt förhållningssätt hos individerna i ett samhälle. Finns det något sådant gemensamt kitt? Kan de gamla teologiska och moraliska dygderna hjälpa oss att mogna till en ny social medvetenhet och politiskt ansvar?

Från ett materiellt till ett post-materiellt förhållningssätt

”Materialist” är ett skällsord som ingen vill bli beskylld för. Det visar att de allra flesta av oss inte värderar prylar och ohämmad tillväxt som något högsta gott. Vilka våra värderingar är istället kan vara betydligt svårare att ge ord åt. Samtidigt vill vi inte vara av med våra gallerior och stormarknader och de flesta av oss tycker också att det är lite spännande med nya tekniska prylar. Helt objektivt konstaterar vi att en rad maskiner och tekniska uppfinningar har givit oss både mer livskvalitet, längre och hälsosammare liv och helt enkelt gjort oss mer mänskliga. Ändå anser många att det är något som håller på att gå fel i vår livsstil. På det lokala planet hamnar människor i onödiga skuldfällor, drabbas av sjukdomar och utmattningsdepression och många lever ett ensamliv som ingen skulle ha kunnat föreställa sig för bara trettio år sedan. Antalet ensamhushåll i storstäderna runt om i Europa ligger på 40 – 60 % av samtliga hushåll. Vi uppfostras till att se oberoende som något eftersträvansvärt, inte minst på det ekonomiska området, och tänker inte på att rätten och plikten att delta i familjens försörjning och i samhällsbygget som sådant, inte handlar om självtillräcklighet utan om ett ömsesidigt beroende av varandras förmågor. Vår individualistiska livsstil visar sig också utgöra en fattigdomsfälla då människor ofta saknar naturliga sociala nätverk som kan ställa upp när de drabbas av exempelvis arbetslöshet och långvarig sjukdom.

Men är det materialismen, konsumtionssamhället och marknaden som är bovarna? Är det dessa fenomen vi ska brännmärka? Personligen vill jag svara ett bestämt nej på detta. Börjar vi söka efter orsakerna till vår psykiska, andliga och fysiska ohälsa här, tror jag att vi börjar i fel ände. Den mänskliga forskningsnyfikenheten borde tvärtom stimuleras mer än någonsin och de som först hittar ett bensinfritt bränsle som är hanterbart och konkurrenskraftigt för våra bilar och flygplan kommer att göra en stor tjänst för både människor och

miljö. Men den tekniska och naturvetenskapliga forskningen är bara mänsklighetens ena ben. Och det benet får inte bli längre än det andra, för då kommer vi att halta och till slut kan vi inte gå alls. Det andra forskningsbenet, det humanistiska i vid bemärkelse, måste få lika mycket resurser att utvecklas. Om vi inte lär oss att tänka och reflektera på ett bättre och djupare sätt över hur förändringar i vår tillvaro påverkar oss, vår identitet, våra grundläggande mänskliga värden och våra visioner om framtiden, så blir vi till sist ”tomma”, vi blir tömda på vår mänsklighet och vi har inte längre ord för varför vi är till, varifrån vi kommer och vart vi är på väg.

Låt vara att vårt samhälle är materiellt fokuserat, och att det i sig inte är något förkastligt, men för att återfå en balans i tillvaron borde vi kanske utveckla ett förhållningssätt som vi kan kalla postmateriellt. Vi behöver stå lika fast och balanserat rotade såväl i den materiella som i den humanistiska eller teologala verkligheten¹ och som jag ska utveckla lite längre fram. Ur detta kan sedan en försvarbar etik och moraliska handlingar växa fram. Kort sagt skulle vi tjäna på att lyfta fram de teologala liksom de traditionella moraliska dygderna i syfte att bekämpa såväl fattigdom som hänsynslös girighet och skapa förutsättningar för politisk handlingskraft i och för Europa idag.

Anledningen till att jag betonar den konkreta, materiella tillvaron med dess tekniska innovationer och fysiska påtaglighet är att det aktuella obehag vi erfar idag mer har sin grund i en myt om den virtuella verkligheten. Mänskligheten har alltefter sin geo-kulturella hemvist i hela sin historia format sitt sociala och rituella liv efter vissa rytmer som årstider, sådd och skörd, jaktsäsonger, födelse, inträdet i vuxenlivet, familjebildning, åldrande och död. Tiden har varit påtaglig och mätbar och rummet har varit begränsat av den fysiska kapaciteten. Tid och rum har haft en korrelation till varandra och detta i förhållande till de mänskliga möjligheter vi äger naturligt eller skapat för oss. Att vårt materiella rum idag är en stor del av universum och att tidsperspektivet därmed också förändrats är återigen något i grunden gott för mänskligheten. Däremot håller den virtuella verkligheten på att helt och hållet suddas ut gränserna för våra rums- och tidsbegrepp. Vi förleds att tro att vi inte längre har några begränsningar, det vill säga vi håller på att göra oss till Gud själv. Vår religiösa tradition har alltid varnat oss för den typen av högmod... De första elva kapitlen av Första Moseboken är våra nedärvda berättelser om just detta mänskliga övermod och de borde stämma till eftertanke.

---

¹ Jag föredrar att tala om en ”teologal” verklighet framför en ”andlig” eller ”moralisk”. Därmed vill jag inte på något sätt markera att det skulle stå för något specifikt kristet. De traditionella teologala dygderna, tro, hopp och kärlek, bygger primärt på en *allmän* religiös grundhållning vilket jag återkommer till.

När vårt sociala liv flyttas över till nätet och när vi inte längre respekterar gränserna för liv och död, för tid och rum och inte erkänner att vi är skapade varelser och har fått livet som gåva och inte själva förfogar över det, då fräts våra relationer sönder och vi bryr oss allt mindre om vårt samhälle, vår ”polis”, det som ska hålla oss samman som mänsklig gemenskap. En avpolitiserad lämnar marken fri för brutal makt, totalitära ideologier, politisk och religiös fundamentalism och moralisk nyckfullhet.

Även internet är nu en teknisk uppfinning som kan vara av godo för människan. Visst förknippar vi fortfarande informationsteknologin med skärmar och ett myller av sladdar, men kanske ska vi se det mer som en immateriell verklighet. Och då kanske vi ska bemöta denna tids- och rumsupplösning med ett mer medvetet och starkare postmateriellt förhållningssätt. En sådan mental förändring kommer att kräva tid för mognad och växt.

Identitet

Ett postmateriellt förhållningssätt måste ha sin grund i en tydlig identitet. För att vi som medborgare inom Europeiska Unionen verkligen ska äga detta projekt, bli aktivt delaktiga i det och förstå oss själva som européer måste vi beskriva denna identitet tillsammans. Finns det några meningsbärande symboler som befolkningen i hela Europa kan enas om idag? Har vi några gemensamma ikoner i Europa som skulle signalera ett gemensamt andligt fundament eller uttryck för en gemensam historia och kultur? Ikoner som också kan peka framåt i tiden.

Att avgränsa den europeiska identiteten är en vanskelig uppgift. Den har att göra med både mätbara fakta, tolkningen av vår historia och våra personliga mentala bilder av kontinenten. Europa som geografiskt begrepp betecknar den västra delen av Asien. Officiellt sägs att Europa avgränsas av Medelhavet i söder och av Ishavet i norr. Vad gör vi då med Madeira, Kanarieöarna och de spanska städerna Ceuta och Melilla på den marockanska nordkusten? I väster avgränsas kontinenten av Atlanten plus minus en rad öar. Vad gör vi med Grönland som ligger på den amerikanska kontinenten? När vi går österut får vi omedelbart problem. Geografiskt går gränsen mellan Europa och Asien längs Uralbergen, Uralfloden, Kaspiska havet, Kaukasus, Svarta Havet, Bosporen, Marmarasjön och Dardanellerna.

Hur långt sträcker sig Europa mentalt för oss? Ukraina och Vitryssland hör självklart till Europa, men åtminstone min generation och de som är något äldre och något yngre har haft svårt att vänja sig vid att dessa områden inte längre hör till det forna Sovjet. Och Sovjet då för tiden, hörde mentalt definitivt inte till

Europa, vilket däremot Ryssland, eller i varje fall en stor del av Ryssland, gör idag. En rad stater har delar av sitt territorium på europeiskt respektive asiatiskt område, som Turkiet, Azerbajdzjan, Georgien och Kazakstan men som vi har svårt att ta in i vår mentala Europakarta. Däremot är Armenien en stat som nästan helt ligger i Asien men som är medlem av Europarådet och som vi spontant skulle ta in på den mentala Europakartan. Mentalt finns fortfarande kvar en politisk öst – väst gräns i Europa. Även religiöst finns en mental gräns mellan ett kristet Europa och ett muslimskt icke-europa. Detta trots att muslimer traditionellt utgjort en stor del av länder som Albanien, Bosnien-Herzegovina, Kosovo och Cypern och som vi aldrig tvekat om att de är européer. Turkiet och Azerbajdzjan förknippas helt med islam och ställs därmed mentalt utanför, trots den stora minoriteten kristna i Turkiet. Det finns idag all anledning att reflektera över hur vår mentala Europakarta ser ut.

Vad skulle kunna ge oss en gemensam identitet i Europa? Vilket kitt skulle kunna hålla oss samman idag? Finns det något i historien som vi kan lyfta fram som symbol för vår identitet? Själva namnet Europa börjar inte användas förrän efter 1300-talet och blir egentligen inte ett begrepp förrän efter Konstantinopels fall 1453 och det bysantinska rikets slut. Då blir Europa ett begrepp för en kristen kulturell gemenskap. Europas historia är kantad av kyrkosplittningar, religiös förföljelse, maktkamp, och en serie grymma krig. Kolonialism och slavhandel är andra kännetecken som vi inte heller vill plocka fram som en gemensam identitet. Upplysningstidens ideal, rationalismen och sociala revolutioner känns varken bekväma eller särskilt eftersträvarvärda när vi vet vad totalitära ideologier och kunskapsteoretisk positivism i förlängningen ställt till med på kontinenten. Industrialismen och demokratin har förstärkt givit Europa en välfärd och trygghet som fortfarande spelar en stor roll internationellt, men industrisamhället håller på att kollapsa och demokratin står inte så fast rotad i samtliga europeiska länder än på ett tag.

Även om de mänskliga rättigheterna inte enbart har sin hemvist i Europa så är det ändå vår kontinents filosofiska och teologiska tänkande som givit upphov till dem. Här finns otvivelaktigt något som vi kan lyfta fram som en gemensam ikon för Europa om än med rötter i den judiskt-semitiska traditionen. Det torde stå klart att det är det judisk-kristna arvet, främst människosynen, som stått bakom formuleringarna av de mänskliga rättigheterna som vi känner dem idag. Här återfinns vi också antikens tänkande kring naturrätten och därmed binder vi samman det judisk-kristna arvet med den antika grekisk-romerska kulturen.

Europa har lidit i sin historia och kan berätta om det. Vi försöker lära oss av både övergreppen och sorgen för att inte förfalla till bitterhet, ny nationalism eller till att repetera historiens grymheter. Europeiska Unionens idé var att binda

ihop ekonomierna på ett sådant sätt att krig skulle bli omöjligt och under unionens födelseperiod ägde åtskilliga försoningsprojekt rum mellan framför allt Frankrike och Tyskland. Kanske finns det en samlande ikon för just denna historia som vi alla känner igen. Det är fotografiet av den lilla judiska pojken med keps från ghetton i Warszawa när de judiska familjerna tvingas ut därifrån av de nazistiska soldaterna 1943. Den här bilden säger allt det som vi aldrig mer vill ska ske i Europa, i form av folkmord, förakt för etniska grupper och minoriteter, religionsförföljelse, diskriminering, maktutövande av totalitära ideologier, våld och krig. Därmed har vi också sagt vad vi som kontinent positivt vill stå för i form av mänskliga rättigheter, demokrati, frihet, respekt för olika folkgrupper och öppenhet.

Ända fram till 1989 har bilden av den lilla judiska pojken varit en påminnelse om konsekvenserna av andra världskriget på den europeiska kontinenten. Då blev Berlinmurens fall en ny symbol för ett enat Europa men den kommer aldrig att bli en identitetssymbol så länge vi bygger nya murar. I Ceuta, den spanska enklaven på Marockos nordkust, finns sex meter höga dubbla stängsel försedda med hullingar, för att hålla flyktingar från de afrikanska länderna söder om Sahara borta från möjligheten att ta sig in i Europeiska Unionen. Frågan blir vilka som omfattas av våra ideal som demokrati, frihet och respekt, och så länge den frågan är öppen, lär inte Berlinmurens fall bli en sammanhållande ikon. Bilden av den lilla judiska pojken i keps kanske förblir den ikon som visar att vi inte är trogna den identitet vi önskar ha.

Många hävdar att Europa har en kristen identitet vilket förstås kan stämma eftersom en majoritet åtminstone nominellt tillhör kristna trosgemenskaper. Men vi har alltid haft både muslimer och judar som påverkat vår kultur och historia och idag är det än mer påtagligt. Den kristna historien i Europa är inte heller otvetydig till sitt innehåll. En sak är om vi lyfter fram det monastiska livet som kulturförmedlare, den kristna sångskatten och de sociala verksamheterna som skolor och sjukvård. En annan sak är om vi stannar vid religionskrigen och de orimliga både sannings- och maktanspråken från kyrkornas sida, häxprocesserna och vissa tiders klappjakt på oliktankande, inom såväl som utom kyrkorna.

Identitet är något som ges till oss av den andre, av den vi möter och som är annorlunda än vi, av våra grannar när och fjärran. Självförståelsen av vår identitet som européer går med nödvändighet genom den andre, vilket förutsätter att vi relaterar till och inkluderar den andre i det som är det gemensamma bästa för oss alla. Om inte den andre har tillit till oss, till Europa, lär inte identitetsbeskrivningen bli särskilt uppbygglig för oss.

De teologala dygderna och en humanistisk, mänsklig, verklighet

Vad kan en postmateriell och humanistisk verklighet innebära? Vad blir en sådan verklighets grundläggande värderingar som sedan kan styra vårt förhållningssätt och beteende? Jag har nämnt begreppet en teologal verklighet utifrån de så kallade teologala dygderna, tro, hopp och kärlek. Jag hävdar att även om dessa dygder oftast tolkats i ett kristet sammanhang och utifrån kristen troslära, så är de allmänmänskliga och allmänreligiösa. Jag ser dessa dygder som meningsbärande och meningsskapande för alla människor alldeles oavsett religiös eller kulturell tillhörighet. Och jag anser också att de är grundläggande för ett politiskt ansvar och engagemang.

Givet är att tro, hopp och kärlek förutsätter att människan relaterar till en Gud, till något som är större än henne själv och som går utöver tid och rum men som ändå bryr sig om sin skapelse. De teologala dygderna utgår ifrån att människan är skapad till en relationell varelse, till en person, och som sådan är en avbild av Gud som i sig är relation. Dygderna är så att säga den gudomliga naturen i människan i vilken hon har del genom att hon är skapad, vidrörd, av Gud själv.

Att hopp och kärlek är något allmänmänskligt är inget kontroversiellt. Men hur ska vi tolka ”tron”? Vad är det att tro ur ett allmänmänskligt och allmänreligiöst perspektiv? Enklast kan det uttryckas som att ”ha tillit”, att leva i tillit till livet självt. Att du och jag finns till här och nu och relaterar till vår omgivning i stort har mening i sig och det är min kallelse som människa att utforska vad denna mening är. Det är att vara hängiven verkligheten självt och våga se den precis sådan den är i all sin grymhet och skönhet. Att tro är inte ett tillstånd, utan en handling, det är att våga engagera sig i den verkligheten som är min, vilket omedelbart ger mig ett ansvar. Att tro är att påverka, att smutsa ner sina händer, att inte dra sig undan de som är mina gelikar, det vill säga att inte dra sig undan någon enda människa som jag möter. Att tro är att i samspel våga låta sig förvandlas av verkligheten och den andre, och att själv våga påverka och förändra. Vi blir sårade och sårar, vi skadar och helar, vi river ner och bygger upp, och mitt i denna tvetydighet finner vi en mening med livet, vi tror.

Tron kräver en realistisk grundhållning i en materiell tillvaro. Den är varken pessimistisk eller optimistisk, utan just realistisk. Där en pessimistisk syn tar över blir vi förlamade, vi resignerar och backar helt enkelt ut ur verkligheten. Hänger vi oss åt optimism riskerar vi att leva i en drömvärld av fantasier och vi blir oförmögna till att lösa problem och bidra till verkliga förändringar. Ett förhållningssätt byggt på tro, tillit och hängivenhet leder däremot till realistiskt skapande, till handlingar som både bryter sönder förtryckande sociala mönster och samtidigt bygger upp nya relationer. Att tro är att kunna förundras över det

som sker likaväl som att få andra att förundras i sin tur. Hela Bibeln är full av berättelser som bottenar i realistiskt skapande som leder till förändringar i och förvandling av samhällets normsystem alltifrån profeternas symbolhandlingar till det som sker runt Jesu person. Som exempel kan vi ta kvinnan i kapitel sju i Lukasevangeliet som bryter alla sociala normer när hon väter Jesu fötter med sina tårar, kysser dom och torkar dom med sitt hår och därmed utmanar farisén Simons bristande gästfrihet och kylslagna beteende. De sista orden i berättelsen är just ”Din tro ha hjälp dig. Gå i frid!”

Att tro är att också kunna avläsa en djupare innebörd i tillvaron än den som bara ger sig till känna för ögat. Här tänker jag omedelbart på Karin Boyes dikt ”En målares önskan” som antyder denna trons blick på de materiella tingen:

*Jag ville måla ett ringa grand
av slitnaste vardag, så nött och grått,
men genomlyst av den eld, som förmått
all världen att springa ur Skaparns hand.
Jag ville visa, hur det vi försmå
är heligt och djupt och Andens skrud.
Jag ville måla en träsked så,
att människorna anade Gud!*

Om tro är att hängivet engagera sig i ett realistiskt skapande, att aktivt beblanda sig med tillvaron, så måste också denna tillit och tro vila i ett hopp. Realism förutsätter att vi verkligen har fog för att kunna hoppas på en förvandling och förändringar. Att hoppas är att erkänna att vi har förmågan att gå utöver vårt förnuft, att det finns något mer än det som omedelbart är för handen.

I teologiska termer handlar tro och hopp om omvändelse, på grekiska *metanoia*, att gå utöver sitt förnuft. Omvändelse är inte fråga om en spektakulär syndabekännelse, utan snarare en perspektivförändring. Det handlar om att bedöma och avläsa nuet och tolka historien i relation till horisonten i fjärran från en ny synvinkel. Vi har väl alla erfarenhet av att ha promenerat i en helt främmande stad där vi plötsligt blir osäkra när vi ska gå samma väg tillbaka hem igen. Den ser helt enkelt annorlunda ut när vi tar ut riktningen från en ny utgångspunkt. Att hoppas innebär att våga se nya sidor av tillvaron och hos de människor som vi tror att vi känner. Att hoppas är att tillåta förändringar att ske, även när det skulle vara bekvämast för oss om de inte ägde rum. Inget är så svårt som att erkänna att våra motståndare och fiender kan ha rätt i någon fråga och att de är allmänt hyggliga människor. Hoppet ligger inte i att de ska omvända sig, utan att jag ska se andra sidor hos dem, se dem ur ett annat perspektiv.

Kärlek som en dygd har liksom hoppet att göra med vår blick på och för den andre, den som är annorlunda än jag. Eftersom begreppen kärlek och att älska är språkligt nedslitna och svåra att använda krävs en förklaring. Det handlar inte om känslor eller förälskelse utan mer om en ömsint eller omsorgsfull uppmärksamhet på varje medmänniska som jag möter. Att kunna ställa frågan ”vem är du?” och att verkligen lyssna på svaret, att se svaret i den andres ögon. Att som profeten Jesaja uppmanar oss till, att känna igen den andre som del av mitt kött och blod, att vi tillhör samma mänskliga familj (kapitel 58). Ett sådant igenkännande påkallar mitt ansvar och eventuellt min konkreta insats för att den andres värde och värdighet ska upprätthållas och respekteras. Det påkallar mitt politiska ansvar.

Givetvis kan kristna värden läggas till de teologala dygderna, men min avsikt här är att de ska kunna passa som en grund för ett postmateriellt förhållningssätt i ett mångkulturellt och mångreligiöst Europa. Vi behöver en gemensam politisk värdegrund i Europa som motiverar varför demokrati, frihet och mänskliga rättigheter är det vi värnar om som något som utmärker en europeisk identitet. Denna gemensamma politiska värdegrund kan då böttna i och inspireras av de traditionella teologala dygderna som ett uttryck för en humanistisk människosyn.

De katolska biskoparna i England och Wales har nyligen givit ut dokumentet ”*Choosing the Common Good*” där man hävdar att de kristna, det vill säga teologala, dygderna är gåvor av Gud genom vilka vi kan växa som människor, som gör oss till ”mer” människor, och som djupast formar oss för en vänskap med Gud själv. Dokumentet handlar sedan mer om de moraliska dygderna, som en följd av de teologala, och till vilka jag ska återkomma.

När vi talar om dygd handlar det om relationer och möten människor emellan. En dygd är meningslös om vi ser oss som isolerade individer. Den måste alltid utövas mellan åtminstone två personer för att ha någon betydelse. Både de teologala och de moraliska dygderna är en slags kallelse till det vi ska bli som fulländade människor. Vi kan återknyta till Paulus VI:s ord i encyklikan *Populorum Progressio*: ”Människan är verkligen inte norm för allt: tvärtom, först när hon går utöver sig själv förverkligar hon sig själv, med Pascals ord: *L’homme passe infiniment l’homme* – människan är oändligt större än människan”.² Genom de teologala dygderna blir vår eskatologiska fulländning en möjlig och realistisk målsättning redan här och nu och platsen för detta är i våra mänskliga, och inte minst politiska, relationer.

---

² *Populorum Progressio*, Om Folkens Utveckling, § 42

De moraliska dygderna

Den mer konkreta hållningen, det som direkt styr våra handlingar och vårt beteende, kallar vi för moraliska dygder. Traditionellt finns fyra så kallade kardinaldygder, av latinets *cardo* som betyder gångjärn på en dörr och under vilka de övriga moraliska dygderna kan inordnas. Dessa är klokhets (*prudence*), rättfärdighet (*justice*), själstyrka eller mod (*courage*) och måttlighet (*temperance*). I *Choosing the Common Good* hävdar biskoparna att ett samhälle där vi bara lär oss att följa vissa lagar exponerar sig för missbruk och övergrepp som i sin tur bemöts av fler och mer detaljerade regleringar. Kardinaldygderna å andra sidan handlar inte om förbud och regleringar, utan är positiva redskap som fostrar oss till en solidarisk medborgaranda.

Det vi kallar klokhets – *prudence* – handlar om att träna oss i att vara omdömesgilla. Det är inte fråga om en positivistisk eller rationell objektivitet som begränsar vårt seende till enbart det mätbara och det vi omedelbart kan förstå utifrån våra egna begränsade kunskaper och erfarenheter. Klokhets är mer besläktat med en emotionell och social intelligens, förmågan till empati när vi bedömer en situation eller står inför att fatta ett beslut som kommer att påverka andra människor. Liksom alla moraliska dygder är klokhets insatt i ett relationellt sammanhang som tar hänsyn till olika perspektiv och utgångspunkter.

Rättfärdighet – *justice* – är den dygd som förverkligar principen om allas lika värde och värdighet, som respekterar det ömsesidiga beroendet vi har av varandra för att bygga samhällsgemenskapen. Att utöva rättfärdighet är att ge åt var och en efter hans / hennes behov och att förvänta sig ett deltagande i samhällsbygget efter vars och ens förmåga. Det handlar om att fördela jordens resurser så att vi alla kan bli ”mer människor”.

Själstyrka eller mod – *courage* – är det som ger rotfasthet och styrka åt vårt liv. Det krävs mod att stå fast vid sin övertygelse eller tro när allt annat talar emot, när det vore både enklare och säkrare att ge efter för en allmän opinion eller kanske till och med för förtryck och orättvisor. Modet gör oss till martyrer, inte nödvändigtvis i fysisk bemärkelse, men väl som vittnen för de värden vi sätter högst och som ger mening åt vårt liv. Mod krävs också i våra relationer för att de ska bli trygga och överleva kriser och konflikter. Mod handlar om trohet och trofasthet.

Måttligheten – *temperance* – är något av det svåraste att öva sig i när omedelbar tillfredställelse och ständig tillväxt blivit normerande. Att förkunna måttlighet kan nog ses som politiskt självmord idag. Positivt handlar det om att önska och

sträva efter det som verkligen är gott för alla, det som kan ge oss ett lyckligt och meningsfullt liv på djupet.

Vi kan givetvis nämna fler moraliska dygder, men jag ska här inskränka mig till att lyfta fram solidariteten som Johannes Paulus II definierade som en dygd i sin encyklika *Sollicitudo rei socialis* (Kyrkans omsorg om utveckling och fred)³. Solidaritet är att leva ansvarsfullt gentemot allt och alla i vår omgivning. Denna omgivning som inte längre begränsas till vårt omedelbara närområde, utan som omfattar hela världen, har i samma utsträckning vidgat vårt moraliska ansvar. Självklart kan vi inte ge en direkt hjälp till alla som behöver det, men vi kan leva i solidaritet med hela mänskligheten genom en rättfärdig handel och genom att våra politiska beslut fattas utifrån att vi önskar ett ömsesidigt beroende och utbyte av varandra. Solidaritet som en social dygd måste därmed genomsyra hela mitt liv i alla dess dimensioner. Det handlar om att i evangeliets anda ”förlora sig själv” till förmån och tjänst för den andre.

Solidaritet handlar om förtroendefulla relationer. Vi har förtroende för personer och inte för stora och anonyma organisationer, myndigheter eller ens regeringar. Av våra folkvalda politiker som grupp förväntar vi oss och ska utkräva öppenhet, transparens och ansvarsskyldighet. Institutioner och myndigheter finns till för att tjäna ett samhälles invånare och tjänsten utförs av enskilda personer som åtnjuter förtroende om de handlar efter de moraliska principer som präglar ett visst samhälle. Det är vi som delaktiga i samhället som måste definiera dessa principer och det ansvaret går inte att delegera bort till etiker, politiker eller trendsättare. Det är vi som gemenskap som är ansvariga för ett samhälles moraliska normer och etiska värden.

Solidaritet är en moralisk dygd som vi alla aktivt inbjuds till att förverkliga på såväl en personlig som en social nivå. Solidaritet utgör fundamentet för det vi kallar social sammanhållning (*social cohesion*) och förpliktar oss att innesluta alla och envar i mänsklighetens sociala nätverk och att sträva efter ett liv i ömsesidighet.

Social medvetenhet och politiskt ansvar

Hur kan vi då skapa social medvetenhet och ett politiskt ansvar i och för Europa idag? Jag tror att vi måste utveckla ett postmateriellt förhållningssätt som grundas i de teologala dygderna, eller i en humanistisk och teologisk antropologi, som räknar med något större än människan. Denna postmateriella

---

³ § 38

mentalitet måste vila på såväl ett teologalt som ett materiellt förhållningssätt. Det teologala och det materiella ska vara de två benen som gör att vi kan se tillvaron på ett balanserat och realistiskt sätt.

De teologala dygderna utgår ifrån att både Gud och människan är relationella till sitt väsen. Att konkret organisera vårt ekonomiska och sociala samhälle bygger då på det som den franske filosofen Jacques Maritain kallade en politisk vänskap (*une fraternité politique*). I sin bok *Humanisme Intégral*⁴ lade Maritain grunden för en respektfull och fruktbar dialog mellan katolska kyrkan och de politiska institutionerna. Principen om en fullödig humanism som utgår både från en sekulär och politisk verklighet liksom från mänsklighetens mångfaldiga religiösa uttryck måste utgöra den konstitutiva utgångspunkten för att bygga ett rättfärdigt och mänskligt samhälle.

I linje med kyrkans sociallära har flera filosofer och politiker börjat resonera utifrån de moraliska och teologala dygderna för att ge nytt liv åt en sammanhållen europeisk politik som samtidigt kan stärka en gemensam europeisk identitet. Det är tveklöst finanskrisen och utmaningarna från klimatförändringarna som drivit på men också besvikelsen över den maktkamp som statsministrarna i Europeiska Union påvisat de senaste åren. Deras oreflekterade försvar för sitt respektive lands egenintressen har långt ifrån tjänat det gemensamma bästa i Europa.

Om vi vill att Europa ska stå för fred och rättfärdighet, för öppenhet, frihet och demokrati, då måste vi se på varandra som varandras systrar och bröder och erkänna att alla människor är del av vårt eget kött och blod. Det är också våra grannar som till sist ska ge oss vår identitet.

Sr Madeleine Fredell OP

---

⁴ Maritain, Jacques, *Humanisme intégral*, Aubier, 1936